

MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY, AJMER

2024-2025

U.G. – SANSKRIT (Pass Course)

Sem. – III

Year	Sem.	DSCC/DSEC/ AEC/SEC/VA	Course Code	Course Nomenclature	Theory/ Practical	Credit	EOSE/CA	Lecture Per Week
II	III	DSCC	Sams. 5.3- 001-C	नाटकं छन्दांसि च ।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
II	III	SEC	Sams. 5.3- 002-SE	संस्कृत-सम्भाषणं लेखनं च ।	Theory	02	70+30	02

MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY, AJMER

2024-2025

U.G. – SANSKRIT (Pass Course)

Sem. – IV

Year	Sem.	DSCC/DSEC/ AEC/SEC/VA	Course Code	Course Nomenclature	Theory/ Practical	Credit	EOSE/CA	Lecture Per Week
II	IV	DSCC	Sams. 5.4- 001-C	वैदिक-साहित्यं, गद्य-साहित्यं, व्याकरणं च ।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
II	IV	SEC	Sams. 5.4- 002-SE	संस्कृत-सम्भाषणं लेखनं च ।	Theory	02	70+30	02

MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY, AJMER

2024-2025

U.G. – SANSKRIT (Pass Course)

Sem. – V

Year	Sem.	DSCC/ DSEC/ AEC/S EC/VA	Course Code	Course Nomenclature	Theory/ Practical	Credit	EOSE/ CA	Lecture Per Week
III	V	DSEC	Sams. 5.5- 001-DE	(क) भारतीय धर्म दर्शनं च ।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	V	DSEC	Sams. 5.5- 002-DE	(ख) पुराणं धर्मशास्त्रम् आधुनिक-संस्कृत-साहित्यं च ।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	V	DSEC	Sams. 5.5- 003-DE	(ग) संस्कृत-साहित्यस्य इतिहासः ।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	V	SEC	Sams. 5.5- 004-SE	(घ) प्राचीन-आर्ष-साहित्यम् ।	Theory	02	70+30	02

Note :- विद्यार्थी DSEC के तीन Papers में से किसी एक Paper का चयन कर सकता है ।

MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY, AJMER

2025-2026

U.G. – SANSKRIT (Pass Course)

Sem. – VI

Year	Sem.	DSCC/ DSEC/ AEC/S EC/VA	Course Code	Course Nomenclature	Theory/ Practical	Credit	EOSE/ CA	Lecture Per Week
III	VI	DSEC	Sams. 5.6- 001-DE	(क) काव्यं व्याकरणं निबन्धः च।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	VI	DSEC	Sams. 5.6- 002-DE	(ख) वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः व्याकरणं निबन्धः च।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	VI	DSEC	Sams. 5.6- 003-DE	(ग) पद्य-साहित्यं व्याकरणं निबन्धः च।	Theory	06 (4+2)	70+30	06
III	VI	SEC	Sams. 5.6- 004-SE	(घ) भारतीय-दर्शनशास्त्रम्।	Theory	02	70+30	02

Note :- विद्यार्थी DSEC के तीन Papers में से किसी एक Paper का चयन कर सकता है।

**MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY
AJMER (RAJASTHAN)**

SYLLABUS

B.A. SANSKRIT

(Semester Scheme)

IIIToIVSemester – 2024-2025

VToVI Semester – 2025-2026

B.A. SANSKRIT
(Semester Scheme)
Semester – III (2024-2025)

बी.ए. संस्कृत – द्वितीय वर्ष (2024–2025)

सेमेस्टर–III

Course Code : Sans 5.3-001-C

(DCC – 1– नाटकं छन्दांसि च)

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. अभिज्ञानशाकुन्तलमाध्यमेन अभिमंचनकौशलस्य विकासः ।
2. छन्दसाम् अवबोधः भविष्यति ।

इकाई	विषयः
I	अभिज्ञानशाकुन्तलम् (कालिदासरचितम्) (1–4 अङ्काः)
II	अभिज्ञानशाकुन्तलम् (कालिदासरचितम्) (5–7 अङ्काः)
III	छन्दांसि– निम्नलिखितानां छन्दसाम् अध्ययनम् अपेक्षितम् – इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, उपजाति, वंशस्थ, द्रुतविलम्बित, भुजंगप्रयात, स्रग्धरा, अनुष्टुप्, वसन्ततिलका, मन्दाक्रान्ता, मालिनी, शिखरिणी, शार्दूलविक्रीडितम्, आर्या, स्रग्धरा ।

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई–I

(1) श्लोकद्वयस्य सप्रसङ्ग–अनुवादः ।

02 x 05 = 10

(2)	एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	01 x 10 = 10
(3)	प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(4)	एकस्य पात्रस्य चरित्र-चित्रणम् ।	01 x 10 = 10

इकाई-II

(1)	श्लोकद्वयस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	02 x 05 = 10
(2)	एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	01 x 10 = 10
(3)	प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10

इकाई-III

(1)	एकस्य छन्दसः अर्थसहितं लक्षणम् उदाहरणं, लक्षणसङ्गतिकरणं च ।	01 x 10 = 10
(2)	एकस्य छन्दसः अर्थसहितं लक्षणम् उदाहरणं, लक्षणसङ्गतिकरणं च ।	01 x 10 = 10
(3)	एकस्य छन्दसः अर्थसहितं लक्षणम् उदाहरणं, लक्षणसङ्गतिकरणं च ।	01 x 10 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः – 30

(1)	परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20
(2)	मौखिक-परीक्षा – 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि –

1.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– व्याख्या-डॉ. वासुदेवकृष्ण चतुर्वेदी,
2.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– डॉ. बाबूराम त्रिपाठी, राजलक्ष्मी प्रकाशन, आगरा
3.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– व्याख्या – डा. शिवबालक द्विवेदी, हंसाप्रकाशन,
जयपुर
4.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– व्याख्या –डॉ. विश्वनाथ शर्मा, जगदीशसंस्कृत
पुस्तकालय, जयपुर
5.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– व्याख्या –डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, रामनारायण
लालविजय कुमार, इलाहाबाद
6.	अभिज्ञानशाकुन्तलम्	– व्याख्या –प. तारिणीशङ्गा, प्रकाशनकेन्द्र,

लखनऊ

7. अभिज्ञानशाकुन्तलम् – व्याख्या –डॉ. श्रीकृष्णमणि त्रिपाठी
चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
8. अभिज्ञानशाकुन्तलम् – व्याख्या –डॉ. प्रभाकर शास्त्री

बी.ए. संस्कृत – द्वितीय वर्ष (2024–2025)

सेमेस्टर–III

Course Code : Sans 5.3-001-SE

(SEC-1-संस्कृत-सम्भाषणं लेखनं च)

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. सम्भाषण–पठन–लेखन–श्रवण–कौशलस्य अभिवृद्धिः ।
2. संस्कृत–सम्भाषण–योग्यता–अभिवृद्धिः ।
3. संस्कृत–व्याकरणस्य ज्ञानम् ।

इकाई	विषयः
I	सामान्य–संस्कृत–सम्भाषणम् । (दश–दिवसीय–सम्भाषण पाठ्यक्रमानुसारेण)
II	1–100 संख्या–ज्ञानं, 1–4 पर्यन्त लिङ्गानुसार संख्या, पक्षीणां–पशूनाम–फलानां–शाकानां–जीवानां–भोजनसम्बन्धिवस्तूनां–सम्बन्धानां–गृहोपकरणानां–दैनिकोपयोगिवस्तूनाम् इत्यादीनां नामानि ।
III	अनुवादः, (संस्कृततः हिन्दी, हिन्दीतः संस्कृतम् च) पञ्चलकाराणां सप्त–विभक्तीनां कारकाणां च ज्ञानम् ।

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतमप्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

06 x 05 = 30

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई–I

(1) प्रतिपाद्यविषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01x 10 = 10

- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(4) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः – 30

- (1) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20
(2) मौखिकी-परीक्षा – 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि –

1. संस्कृत स्वाध्यायः – केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय, नई दिल्ली।
(दीक्षा पाठ्यक्रमः)
2. संस्कृत शब्दकोशः – लोकभाषा प्रचार समिति, पुरी।
3. संस्कृत चित्र पदकोशः – पल्लव प्रकाशन 'अक्षरम्' बैंगलोर।
4. संस्कृत-हिन्दी शब्दकोशः – संस्कृत भारती, नई दिल्ली।
5. संस्कृत-अंग्रेजी शब्दकोशः – संस्कृत भारती, नई दिल्ली।
6. व्यवहार साहस्री – संस्कृत भारती, नई दिल्ली।
7. संस्कृत सम्भाषणम् – लोकभाषा प्रचार समिति, पुरी।
8. रचनानुवाद कौमुदी – विश्वविद्यालय, प्रकाशन, वाराणसी।

9. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी – विश्वविद्यालय, प्रकाशन, वाराणसी ।
10. अनुवाद—चन्द्रिका – मोतीलाल बनारसी दास, वाराणसी ।
11. बृहद् अनुवाद चन्द्रिका – मोतीलाल बनारसी दास, वाराणसी ।
12. अनुवाद रत्नाकर – चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।

B.A. SANSKRIT
(Semester Scheme)
Semester – IV(2024-2025)

बी.ए. संस्कृत – द्वितीय वर्ष (2024–2025)

सेमेस्टर-IV

Course Code : Sans 5.4-001-C

(DCC-1–वैदिक–साहित्यं, गद्य–साहित्यं, व्याकरणं च)

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. ऋग्वैदिकसूक्तानाम् अवबोधः ।
2. शुकनासोपदेशमाध्यमेनसंस्कृतगद्यसौन्दर्यस्य अवबोधनंभविष्यति ।
3. व्याकरणेनामिकप्रकरणस्य अवबोधः ।

इकाई	विषयः
I	वैदिक–साहित्यम्– ऋग्वेदस्य निम्नलिखितानां सूक्तानाम् अध्ययनम् अपेक्षितम् – (i) अग्निसूक्तम् (1.1) (ii) संज्ञान–सूक्तम् (10.191) (iii) प्रजापति–सूक्तम् (10.121) (iv) इन्द्र–सूक्तम् (2.12) (v) वरुण–सूक्तम् (1.25)
II	गद्य–साहित्यम् – शुकनासोपदेशः (बाणभट्टस्य कादम्बरीतः)
III	व्याकरणम् –नामिक–प्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदी) राम, ज्ञान, हरि, मति, रमा, नदी, भानु वारि धेनुः इति शब्दानांसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः ।

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(10 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च-प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई-I

(1)	मन्त्रद्वयस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	02 x 05 = 10
(2)	एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	01 x 10 = 10
(3)	एकस्य सूक्तस्य सारः ।	01 x 10 = 10

इकाई-II

(1)	एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	01 x 10 = 10
(2)	एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	01 x 10 = 10
(3)	प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(4)	टिप्पणीद्वयम् ।	02x 05 = 10

इकाई-III

(1)	द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या ।	02x 05 = 10
(2)	द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः ।	02 x 05 = 10
(3)	द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः ।	02 x 05 = 10

CA प्रारूप(इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः - 30

- परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) - 20
- मौखिकी-परीक्षा - 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) - 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः /सहायक-पुस्तकानि-

- वैदिकसूक्तरत्नावली - डॉ. देवेन्द्रनाथपाण्डेय, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
- वेद-ऋक्सूक्तसंग्रह - डॉ. हरिदत्त शास्त्री
- वेद-ऋक्सूक्तसंग्रह - तारिणीशङ्गा
- वैदिकसूक्तरत्नावली - डॉ. वासुदेवकृष्ण चतुर्वेदी, महालक्ष्मी प्रकाशन, आगरा

- 5 वेदचयनम् – डॉ. विश्वम्भरनाथ त्रिपाठी
- 6 वेदलावण्यम् – डॉ. सुधीरकुमारगुप्त, भारतीमन्दिर, गोरखपुर शुकनासोपदेश
7. शुकनासोपदेश – डॉ. विश्वनाथ शर्मा, आदर्शप्रकाशन, जयपुर
8. शुकनासोपदेश – माविक्यलाल शास्त्री, सन्तोषकुमार शर्मा, हंसाप्रकाशन,
जयपुर
9. शुकनासोपदेश – डॉ. चन्द्रशेखर द्विवेदी, महालक्ष्मी, प्रकाशन, आगरा
10. शुकनासोपदेश – डॉ. रामनारायण झा, जगदीश, संस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
11. शुकनासोपदेश – डॉ. श्रीकृष्ण ओझा, अभिषेक प्रकाशन, जयपुर
12. लघुसिद्धान्तकौमुदी – डॉ. अर्कनाथ चौधरी
(द्वितीय वर्ष) जगदीश संस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
13. लघुसिद्धान्तकौमुदी – डॉ. श्रद्धा सिंह, जगदीश संस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
14. लघुसिद्धान्तकौमुदी – भीमसेन शास्त्री

बी.ए. संस्कृत – द्वितीय वर्ष (2024–2025)

सेमेस्टर–IV

Course Code : Sans 5.4-001

(SEC-1– संस्कृत–सम्भाषणं लेखनं च।)

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. सम्भाषण–पठन–लेखन–श्रवण–कौशलस्य अभिवृद्धिः।
2. संस्कृत–सम्भाषण–योग्यता–अभिवृद्धिः।
3. संस्कृत–व्याकरणस्य–ज्ञानम्।

इकाई	विषयः
I	संस्कृत–सम्भाषण–अभ्यासः। गुरु–शिष्य–सम्भाषणं, वैद्य–रोगी–सम्भाषणं, मित्रद्वयस्य–सम्भाषणम् एवं प्रकारेण अन्येषां सम्भाषणम्। कथा–लेखनं, दिनचर्या, सप्त–ककाराः।
II	वस्तु–वर्णनं, यात्रा–वर्णनं, स्थान–वर्णनं, दृश्य–वर्णनं, समारोह–वर्णनं, पर्व–वर्णनम्। विभक्ति–अभ्यासः। पत्र–लेखनम्।
III	लकार–परिवर्तनम्, वाच्य–परिवर्तनम्, प्रत्यय–उपसर्ग–सन्धि–समासादीनां सामान्य–ज्ञानम्। वाक्य–संयोजनम्, अशुद्धि–संशोधनम्।

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम्।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः।

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10

इकाई-II

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(4) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10

इकाई-III

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः - 30

- (i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) - 20
- (ii) मौखिकी-परीक्षा - 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) - 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः /सहायक-पुस्तकानि-

1. संस्कृत स्वाध्यायः - केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय, नई दिल्ली।
(दीक्षा पाठ्यक्रमः)
2. संस्कृत शब्दकोशः - लोकभाषा प्रचार समिति, पुरी।
3. संस्कृत चित्र पदकोशः - पल्लव प्रकाशन 'अक्षरम्' बेंगलोर।
4. संस्कृत-हिन्दी शब्दकोशः - संस्कृत भारती, नई दिल्ली।
5. संस्कृत-अँग्रेजी शब्दकोशः - संस्कृत भारती, नई दिल्ली।
6. व्यवहार साहस्री - संस्कृत भारती, नई दिल्ली।

7. संस्कृत सम्भाषणम् – लोकभाषा प्रचार समिति, पुरी ।
8. रचनानुवाद कौमुदी – विश्वविद्यालय, प्रकाशन, वाराणसी ।
9. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी – विश्वविद्यालय, प्रकाशन, वाराणसी ।
10. अनुवाद—चन्द्रिका – मोतीलाल बनारसी दास, वाराणसी ।
11. बृहद् अनुवाद चन्द्रिका – मोतीलाल बनारसी दास, वाराणसी ।
12. अनुवाद रत्नाकर – चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।

B.A. SANSKRIT
(Semester Scheme)
Semester – V(2025-2026)

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–V

Course Code : Sans 5.5-001-DE

{DSEC-1(क) भारतीयधर्मदर्शनं च}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. तर्कसंग्रहमाध्यमेनन्याय–वैशेषिक–दर्शनस्य अवबोधः ।
2. मनुस्मृति–माध्यमेनस्मृतिशास्त्रस्य अवबोधः ।
3. गीतायांसर्वेषांदर्शनानांउपनिषदां च सारः प्रस्तूयते ।तस्य अवबोधः ।

इकाई	विषयः
I	तर्कसंग्रहः (अन्नम्भट्टरचितम्) (सम्पूर्णम्)
II	मनुस्मृतिः (द्वितीयः अध्यायः) (1–125 श्लोकपर्यन्तम्)
III	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयः अध्यायः) (सम्पूर्णम्)

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट: – प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई–I

(1) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग–व्याख्या ।

01x 10 = 10

(2) प्रतिपाद्य–विषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01 x 10 = 10

(3) टिप्पणी—द्वयम् । 02 x 05 = 10

इकाई—II

(1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग—व्याख्या । 01 x 10 = 10

(2) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग—अनुवादः । 02 x 05 = 10

(3) प्रतिपाद्य—विषय—सम्बन्धि—प्रश्नः । 01 x 10 = 10

(4) टिप्पणी—द्वयम् । 02x 05 = 10

इकाई—III

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग—अनुवादः । 02 x 05 = 10

(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग—व्याख्या । 01 x 10 = 10

(3) प्रतिपाद्य—विषय—सम्बन्धि—प्रश्नः । 01 x 10 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः — 30

(i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) — 20

(ii) मौखिक—परीक्षा — 10

नोट— विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्—पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ—ग्रन्थ/सहायक—पुस्तकानि—

1. तर्कसंग्रह — डॉ. दयानन्दभार्गव, मोतीलालबनारसीदास, वाराणसी
2. तर्कसंग्रह — डॉ. चन्द्रशेखर द्विवेदी, महालक्ष्मी प्रकाशन, आगरा
3. तर्कसंग्रह — डॉ. नरेन्द्रकुमार शर्मा, हंसाप्रकाशन, जयपुर
4. तर्कसंग्रह — डॉ. अर्कनाथचौधरी, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
5. तर्कसंग्रह — डॉ. श्रीकृष्ण ओझा, अभिषेकप्रकाशन, जयपुर
6. मनुस्मृतिः(द्वितीयोऽध्यायः) — डॉ. विश्वनाथ शर्मा, महालक्ष्मी प्रकाशन, आगरा
7. मनुस्मृतिः — आचार्यजगदीशलाल शास्त्री,
मोतीलालबनारसीदास, वाराणसी
8. मनुस्मृतिः — डॉ. कमलनयन शर्मा, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय,
(द्वितीय—अध्याय) जयपुर

9. श्रीमद्भगवद्गीता – डॉ. राजेन्द्रप्रसाद शर्मा, जगदीशसंस्कृत
(अध्याय द्वितीय) पुस्तकालय, जयपुर

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–V

Course Code : Sans 5.5-002-DE

{DSEC-1(ख) पुराणं धर्मशास्त्रम्, आधुनिक–संस्कृत–साहित्यं च}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. याज्ञवल्क्यस्मृति–माध्यमेन भारतीय–धर्मशास्त्रस्य अवबोधः ।
2. पुराणेषु विविधाः विद्याः यथास्थानं वर्ण्यन्ते । तस्य अवबोधः ।
3. अर्वाचीन–कवयः तेषां रचना–परिचयं च अवबोधः ।

इकाई	विषयः
I	पुराणम्– परिभाषा, पुराणस्य लक्षणम्, अष्टादश–पुराणानां सामान्य–परिचयः, पुराणानां महत्त्वम् ।
II	याज्ञवल्क्य–स्मृतिः (आचारः अध्यायः) (ब्रह्मचारि–प्रकरणतः स्नातकधर्म–प्रकरण–पर्यन्तम्)
III	आधुनिक–कवीनां तेषां रचनानां च परिचयः– (1) पं. अम्बिकादत्त व्यासः (5) पं. पद्म शास्त्री (2) भट्ट मथुरानाथ शास्त्री (6) देवर्षि कलानाथ शास्त्री (3) डॉ. प्रभाकर शास्त्री (7) डॉ. शिवसागर त्रिपाठी (4) डॉ. हरिराम आचार्यः

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च-प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02x 05 = 10

इकाई-II

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्गानुवादः ।	02 x 05 = 10
(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	01 x 10 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(4) टिप्पणी-द्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-III

(1) कवि-परिचयः/प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(1) कवि-परिचयः/प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः - 30

- परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) - 20
- मौखिकी-परीक्षा - 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) - 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि -

(1) पुराणविमर्शः	-	डॉ. बलदेवउपाध्याय
(2) इतिहास-पुराण का अनुशीलन	-	डॉ. रमाशंकरभट्टाचार्य
(3) पुराण-तत्त्व-मीमांसा	-	श्री कृष्णमणि त्रिपाठी
(4) याज्ञवल्क्यस्मृतिः	-	डॉ. कमलनयन शर्मा
(5) याज्ञवल्क्यस्मृतिः	-	श्रीवासुदेव लक्ष्मण शास्त्री
(6) प्राचीनभारत का साहित्यिक एवं	-	श्रीनिरंजनसिंह योगमणि

संस्कृतिक इतिहास

(7)	अर्वाचीनसंस्कृत साहित्य	—	अनु. डॉ. लीनारस्तोगी
(8)	आधुनिकसंस्कृत साहित्य—सङ्ग्रह	—	डॉ. राजमंगल यादव
(9)	आधुनिकसंस्कृत साहित्य संचयन	—	डॉ. गिरीशचन्द्रपंत

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–V

Course Code : Sans 5.5-003-DE

{DSEC-1(ग) संस्कृत–साहित्यस्य इतिहासः}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. संस्कृत–साहित्यस्य इतिहासेन प्राचीन–लौकिक–संस्कृत–साहित्यस्य विशदः ज्ञानं भविष्यति ।
2. विभिन्न–कवीनां व्यक्तित्वस्य कृतित्वस्य च अवबोधः भविष्यति ।

इकाई	विषयः
I	गद्य–साहित्यं कथा–साहित्यं च – वासवदत्ता, कादम्बरी, दशकुमारचरितम्, शिवराजविजयम्, हर्षचरितम्, पञ्चतन्त्रम्, हितोपदेशः, बृहत्कथा, वेतालपञ्चविंशतिका, सिंहासनद्वात्रिंशिका ।
II	पद्य–साहित्यम्– रघुवंशम्, कुमारसम्भवम्, शिशुपालवधम्, किरातार्जुनीयम्, बुद्धचरितम्, नैषधीयचरितम्, विक्रमाङ्कदेवचरितम्, रावधवधम्, गीतगोविन्दम्, राजतरङ्गिणी, मेघदूतम्, ऋतुसंहारम्
III	नाट्य–साहित्यम्– अभिज्ञानशाकुन्तलम्, उत्तररामचरितम्, वेणीसंहारम्, मृच्छकटिकम्, रत्नावली, मुद्राराक्षसम्, मालविकाग्निमित्रम्, विक्रमोर्वशीयम्, मालतीमाधवम्, महावीरचरितम् ।

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च-प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई-I

(1) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01x 10 = 10
(2) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-II

(1) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10
(4) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-III

(1) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) निर्धारित-पाठ्यक्रमात् एकः प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः - 30

- परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) - 20
- मौखिक-परीक्षा - 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) - 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि-

- संस्कृत साहित्य का इतिहास - वाचस्पतिगैरोला, चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी
- संस्कृत साहित्य का इतिहास - डॉ. जगन्नारायण पाण्डेय, जगदीश संस्कृत पुस्तकालय, जयपुर ।
- कालिदासग्रन्थावली - ब्रह्मानन्द त्रिपाठी
चौखम्बासुरभारती, प्रकाशन, वाराणसी
- संस्कृत साहित्य का विशद - डॉ. पुष्पागुप्ता, ईस्टर्नबुकलिंगर्स, दिल्ली

इतिहास

5. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. कैलाशनाथ द्विवेदी, राष्ट्रीय संस्कृत साहित्य केन्द्र, जयपुर
6. संस्कृत साहित्य का इतिहास (लौकिक खण्ड) – डॉ. प्रीतिप्रभागोयल, राजस्थानीग्रंथागार, जोधपुर
7. संस्कृत साहित्य का इतिहास – देवर्षिकलानाथ शास्त्री, साहित्यागार, जयपुर
8. संस्कृत साहित्य का इतिहास – आचार्यबलदेवउपाध्याय शारदानिकेतन, वाराणसी
9. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. उमाशंकर शर्मा"ऋषि"चौखम्भाभारती अकादमी, वाराणसी
10. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. ए.बी. कीथ, अनुवादक—डॉ. मंगलदेव शास्त्री मोतीलालबनारसीदास, वाराणसी

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–V

Course Code : Sans 5.5-004-SE

(SEC-1प्राचीन–आर्ष–साहित्यम्)

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. भारतीय–ज्ञान–परम्परायाः परिचयः ।
2. आर्षग्रन्थानां ज्ञानम् ।
3. श्रेष्ठ–चरित्राणां ज्ञानम् ।
4. अस्माकम् आदर्शानां परिचयः ।

इकाई	विषयः
I	रामायणम् :- परिचयः, विषयवस्तुः, काल–निर्णयः, कवि–परिचयः, प्रक्षिप्तांशाः, अन्तःसाक्ष्यः, बाह्य–साक्ष्यः, आदि–काव्यत्वम्, उपजीव्यत्वं, पात्र–चरित्र–चित्रणं, रस–योजना, साहित्यिक–महत्त्वं, सांस्कृतिक–महत्त्वं, टीकाः, रामायणस्य वर्तमान–स्वरूपं विविध–कथाः आख्यानानि च, परवर्ती–साहित्ये प्रभावः, आधुनिक–संदर्भे प्रासंगिकता, रामायण–महाभारत–साम्य–वैषम्यम् इत्यादयः ।
II	महाभारतम् – परिचयः, विषयवस्तुः, काल–निर्णयः, कवि–परिचयः, जय–भारत–महाभारत, प्रक्षिप्तांशाः, अन्तःसाक्ष्यः, बाह्य साक्ष्यः, उपजीव्यत्वं, पात्र–चरित्र–चित्रणं, रस–योजना, साहित्यिक–महत्त्वं, सांस्कृतिक–महत्त्वं, विविध–कथाः, आख्यानानि च, परवर्ती–साहित्ये प्रभावः, टीकाः, श्रीमद्भगवद्गीता, विदुरनीतिः, समीक्षा इत्यादयः ।
III	पुराणम् – पुराण–शब्दस्य अर्थः, लक्षणं, पुराणानां परिचयः, विषयवस्तुः, कवि–परिचयः, रचनाकालः, काव्य–सौन्दर्यं, साहित्यिक–महत्त्वं, सांस्कृतिक महत्त्वं, आध्यात्मिक–महत्त्वं, पुराणानां वर्गीकरणं, पौराणिक–धर्मस्य अभ्युदयः, विकासः, पुराणानाम् अनादिता विविधता, पुराणानां स्रष्टा–वक्ता–प्रवक्ता–निर्माता च, पुराणानां वैज्ञानिकी दृष्टि, विविध–कथाः आख्यानानि च, पात्राणां चरित्र–चित्रणं, समीक्षा, आधुनिक–संदर्भ प्रासंगिकता ।

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्कः – 70

खण्ड: –“अ”

(20 अङ्काः)

(i) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्ड: –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

06 x 05 = 30

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई–I

(1) प्रतिपाद्य–विषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01x 10 = 10

(2) एकस्य पात्रस्य चरित्र–चित्रणम् ।

01 x 10 = 10

(3) टिप्पणी–द्वयम् ।

02 x 05 = 10

इकाई–II

(1) प्रतिपाद्य–विषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01 x 10 = 10

(2) एकस्य पात्रस्य चरित्र–चित्रणम् ।

01 x 10 = 10

(3) टिप्पणी–द्वयम् ।

02 x 05 = 10

(4) प्रतिपाद्य–विषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01 x 10 = 10

इकाई–III

(1) प्रतिपाद्य–विषय–सम्बन्धि–प्रश्नः ।

01 x 10 = 10

(2) एकस्य पात्रस्य चरित्र–चित्रणम् ।

01 x 10 = 10

(3) टिप्पणी–द्वयम् ।

02 x 05 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः – 30

(i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20

(ii) मौखिकी–परीक्षा – 10

नोट– विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्–पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि :-

1. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. वाचस्पति गैरोला
2. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. रामदेव साहू
3. संस्कृत साहित्य का इतिहास – आचार्य बलदेव उपाध्याय
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. प्रीति प्रभा गोयल
5. संस्कृत साहित्य का इतिहास – देवर्षि कलानाथ शास्त्री
6. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. उमाशंकर ऋषि
7. संस्कृत साहित्य का प्रामाणिक इतिहास – डॉ. रमाशंकर त्रिपाठी
8. संस्कृत साहित्य का आलोचनात्मक इतिहास – पाण्डे एवं पाण्डे
9. इतिहास-पुराण का अनुशीलन – डॉ. रमाशंकर भट्टाचार्य
10. पुराण-विमर्शः – आचार्य बलदेव उपाध्याय
11. पुराण-तत्त्व-मीमांसा – श्री कृष्णमणि त्रिपाठी

B.A. SANSKRIT
(Semester Scheme)
Semester – VI(2025-2026)

बी.ए. संस्कृत – तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–VI

Course Code : Sans 5.6-001-DE

{DSEC-1(क) काव्यंव्याकरणम् निबन्धश्च}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. किरातार्जुनीयम्–माध्यमेन–अर्थगौरवस्य राजनीतेः च अवबोधः भविष्यति ।
2. नीतिशतक–माध्यमेननीतिशास्त्रस्य अवबोधः ।
3. व्याकरणे तिङन्तप्रकरणस्य अवबोधः ।
4. संस्कृतभाषायांनिबन्धलेखनमाध्यमेनसंस्कृतलेखनदक्षतायाः विकासः ।

इकाई	विषयः
I	नीतिशतकम् (भर्तृहरिरचितम्)
II	किरातार्जुनीयम् (भारविरचितम्) प्रथमः सर्गः
III	(i) व्याकरणम्–तिङन्त–प्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदी) भू, अद्, दिव्, लभ्, चुर, तुद्, डुकृञ्, इति धातूनांलट्, लृट्, लोट्, लङ्, विधिलिङ्लकारेषु रूपसिद्धिः । (ii) निबन्धः ।

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्कः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई-I

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	02 x 05 = 10
(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	02 x 05 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	02 x 05 = 10

इकाई-II

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग-अनुवादः ।	02 x 05 = 10
(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या ।	02 x 05 = 10
(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	02 x 05 = 10
(4) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-III

(1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या ।	02 x 05 = 10
(2) द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः ।	02 x 05 = 10
(3) त्रिषु विषयेषु एकं विषयम् अधिकृत्य विंशति-वाक्यानां
निबन्धः लेखनीयः ।	02 x 05 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः – 30

- (i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20
- (ii) मौखिकी-परीक्षा – 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि-

1. किरातार्जुनीयम् – आचार्य कृष्णकुमारअवस्थी, प्रकाशनकेन्द्र, लखनऊ
(प्रथम सर्गः)
2. किरातार्जुनीयम् – डॉ. जगन्नारायण पाण्डेय, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय,
जयपुर
3. किरातार्जुनीयम् – डॉ. बाबूराम त्रिपाठी, महालक्ष्मी प्रकाशन, आगरा
4. किरातार्जुनीयम् – डॉ. नवलकिशोर काङ्कर, जगदीशसंस्कृत

पुस्तकालय, जयपुर

5. किरातार्जुनीयम् – डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी
6. किरातार्जुनीयम् – देवकृष्ण सारस्वत, हंसाप्रकाशन, जयपुर
7. किरातार्जुनीयम् – बद्रीनाथमालवीय, रामनारायण लालबेनीमाधव, इलाहाबाद
8. नीतिशतकम् – व्याख्याकार श्रीकृष्ण ओझा
9. नीतिशतकम् – व्याख्याकार – बाबूराम त्रिपाठी
10. नीतिशतकम् – व्याख्याकार – विश्वनाथ शर्मा
11. लघुसिद्धान्तकौमुदी (तिङन्त-प्रकरण) – प्रो. सुभाषवेदालंकार, डॉ. महेशकुमारकुमावत अलंकार प्रकाशन, जयपुर
12. लघुसिद्धान्तकौमुदी – डॉ. अर्कनाथचौधरी, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय, जयपुर
13. लघुसिद्धान्तकौमुदी – भीमसेन शास्त्री
14. निबन्ध-पारिजातम् – डॉ. गणेशदत्त शर्मा, साहित्य भण्डार, मेरठ
15. प्रौढ़ निबन्ध सौरभम् – आचार्यविश्वनाथमिश्र, राष्ट्रिय संस्कृत साहित्य केन्द्र, जयपुर
16. संस्कृतनिबन्धावली – डॉ. हरिनारायण दीक्षित, ईस्टर्नबुकलिंगर्स, दिल्ली
17. संस्कृत निबन्धशतकम् – डॉ. कपिलदेव द्विवेदी
18. रचनानुवादकौमुदी – डॉ. कपिलदेव द्विवेदी

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–VI

Course Code : Sans 5.6-002-DE

{DSEC-1(ख) वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः, व्याकरणं निबन्धः च}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. वेदाध्ययने प्रवृत्तिः भविष्यति ।
2. वैदिक–साहित्ये मानवमूल्यानाम् अवबोधः ।
3. व्याकरणे तिङन्तप्रकरणस्य अवबोधः ।
4. संस्कृत–भाषायां निबन्धलेखनमाध्यमेन संस्कृतलेखनदक्षतायाः विकासः ।

इकाई	विषयः
I	वैदिक–साहित्यस्य इतिहासः – (परिचयः विषयवस्तुः च) (i) चत्वारः वेदाः । (ii) उपवेदाः । (iii) ब्राह्मण–ग्रन्थाः ।
II	वैदिक–साहित्यस्य इतिहासः – (परिचयः विषयवस्तुः च) (i) आरण्यक–ग्रन्थाः (ii) उपनिषद्–ग्रन्थाः (iii) वेदाङ्गानि
III	(i) व्याकरणम्–(तिङन्त–प्रकरणम्–लघु–सिद्धान्त–कौमुदीतः) भू, अद्, दिव्, डुकृञ्, चुर्, तुद्, लभ्, इति धातूनां, लट्, लोट्, लृट्, लङ्, विधिलिङ्–लकारेषु रूपसिद्धिः । (ii) निबन्धः ।

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्ड: –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश—प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम—प्रश्नत्रयम्)

नोट : – प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च—प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई—I

(1) प्रतिपाद्यविषय—सम्बन्धि—प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई—II

(1) प्रतिपाद्यविषय—सम्बन्धि—प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्यविषय—सम्बन्धि—प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10
(4) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई—III

(1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या ।	02 x 05 = 10
(2) द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः ।	02 x 05 = 10
(3) त्रिषु विषयेषु एकं विषयम् अधिकृत्य विंशति—वाक्यानां
निबन्धः लेखनीयः ।	01 x 10 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः – 30

- (i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20
- (ii) मौखिकी—परीक्षा – 10

नोट— विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्—पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ—ग्रन्थाः/सहायक—पुस्तकानि –

1. वैदिक साहित्य का इतिहास – डॉ. पारसनाथ द्विवेदी
2. वैदिक साहित्य और संस्कृति – आचार्य बलदेव उपाध्याय

3. वैदिक वाङ्मय : एक परिशीलन – डॉ. बृजबिहारी चौबे
4. उपनिषत्संग्रह – पं. जगदीश शास्त्री
5. संस्कृत साहित्य का इतिहास – डॉ. प्रीतिप्रभा गोयल
(वैदिक खण्ड)
6. वेदों में विज्ञान – डॉ. कपिलदेव द्विवेदी
7. वेद-रहस्य – श्री अरविन्द
(भाग -I)
8. वैदिक-देवशास्त्र – डॉ. सूर्यकान्त
9. औपनिषद्-रहस्यम् – डॉ. सत्यप्रकाश दुबे।
10. वेद-रहस्य (भाग -II) – अरविन्द
11. लघुसिद्धान्तकौमुदी – प्रो. सुभाषवेदालंकार, डॉ. महेशकुमारकुमावत
(तिङन्त-प्रकरण) अलंकार प्रकाशन, जयपुर
12. लघुसिद्धान्तकौमुदी – डॉ. अर्कनाथचौधरी, जगदीशसंस्कृत पुस्तकालय,
जयपुर
13. लघुसिद्धान्तकौमुदी – भीमसेन शास्त्री
14. निबन्ध-पारिजातम् – डॉ. गणेशदत्त शर्मा, साहित्य भण्डार, मेरठ
15. प्रौढ़ निबन्ध सौरभम् – आचार्यविश्वनाथमिश्र, राष्ट्रिय संस्कृत साहित्य
केन्द्र, जयपुर
16. संस्कृतनिबन्धावली – डॉ. हरिनारायण दीक्षित, ईस्टर्नबुकलिंगर्स,
दिल्ली
17. संस्कृत निबन्धशतकम् – डॉ. कपिलदेव द्विवेदी
18. रचनानुवादकौमुदी – डॉ. कपिलदेव द्विवेदी

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–VI

Course Code : Sans. 5.6-003-DE

{DSEC-1(ग) पद्य–साहित्यं व्याकरणं निबन्धः च ।}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. कुमारसम्भव–माध्यमेन प्रकृति–चित्रणस्य परिचयः ।
2. विदुरनीति–माध्यमेन नीतिशास्त्रस्य अवबोधः ।
3. व्याकरणे तिङन्तप्रकरणस्य अवबोधः ।
4. संस्कृतभाषायां निबन्धलेखमाध्यमेन संस्कृतलेखन–दक्षतायाः विकासः ।

इकाई	विषयः
I	कुमारसम्भवम् (कालिदासरचितम्) (प्रथमः सर्गः)
II	विदुरनीतिः (महाभारतस्य उद्योगपर्वतः) (अध्याय – 33, 34)
III	(1) व्याकरणम् (2) निबन्धः

परीक्षायोजना– (EOSE प्रारूप)

समयावधिः – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(1) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश–प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम–प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च–प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई–I

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग–अनुवादः ।

02 x 05 = 10

(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग–व्याख्या ।

01x 10 = 10

(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10

इकाई-II

(1) द्वयोः श्लोकयोः सप्रसङ्ग-अनुवादः । 02 x 05 = 10

(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या । 01 x 10 = 10

(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः । 01 x 10 = 10

(4) टिप्पणीद्वयम् । 02 x 05 = 10

इकाई-III

(1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या । 02 x 05 = 10

(2) द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः । 02 x 05 = 10

(3) त्रिषु विषयेषु एकं विषयम् अधिकृत्य विंशति-वाक्यानां 01 x 10 = 10

निबन्धः लेखनीयः ।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्कः - 30

(i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) - 20

(ii) मौखिकी-परीक्षा - 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) - 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि -

1. कुमारसम्भवम् (प्रथमः सर्गः) - डॉ. कुमारपाल सिंह
2. कुमारसम्भवम् (सम्पूर्ण) - डॉ. तारणीश झा
3. विदुरनीतिः (अध्याय - 33, 34) - डॉ. हरिनारायण यादव, महालक्ष्मी प्रकाशन, आगरा ।
4. विदुरनीतिः - डॉ. श्याम शर्मा, जी.वाई. पब्लिकेशन्स, अलवर
5. महाभारत - सातवलेकर
6. वेदों में विज्ञान - डॉ. कपिलदेव द्विवेदी
7. वेद-रहस्य - श्री अरविन्द

(भाग -I तथा II)

8.	वैदिक-देवशास्त्र	—	डॉ. सूर्यकान्त
9.	औपनिषद्-रहस्यम्	—	डॉ. सत्यप्रकाश दुबे ।
10.	नीतिशतकम्	—	व्याख्याकार – विश्वनाथ शर्मा
11.	लघुसिद्धान्तकौमुदी	—	प्रो. सुभाषवेदालंकार, डॉ.
महेशकुमारकुमावत
(तिङन्त-प्रकरण)
अलंकार प्रकाशन, जयपुर
12.	लघुसिद्धान्तकौमुदी	—	डॉ. अर्कनाथचौधरी, जगदीशसंस्कृत
पुस्तकालय, जयपुर
13.	लघुसिद्धान्तकौमुदी	—	भीमसेन शास्त्री
14.	निबन्ध-पारिजातम्	—	डॉ. गणेशदत्त शर्मा, साहित्य भण्डार,
मेरठ
15.	प्रौढ निबन्ध सौरभम्	—	आचार्यविश्वनाथमिश्र, राष्ट्रिय संस्कृत
साहित्य केन्द्र, जयपुर
16.	संस्कृतनिबन्धावली	—	डॉ. हरिनारायण दीक्षित,
ईस्टर्नबुकलिंगर्स, दिल्ली
17.	संस्कृत निबन्धशतकम्	—	डॉ. कपिलदेव द्विवेदी
18.	रचनानुवादकौमुदी	—	डॉ. कपिलदेव द्विवेदी

बी.ए. संस्कृत –तृतीय वर्ष (2025–2026)

सेमेस्टर–VI

Course Code : Sans 5.6-004-SE

{SEC-01 भारतीय दर्शनशास्त्रम्}

निर्गम/उद्देश्यानि–

1. भारतीय–दर्शनस्य परिचयः ।
2. जीव–जगत्–सम्बन्धि–जिज्ञासानां शमनम् ।
3. तर्कशक्तेः आलोचनात्मक–चिन्तनस्य विकासः ।

इकाई	विषयः
I	आस्तिक–दर्शनम् (न्याय–वैशेषिक, सांख्य–योग, मीमांसा–वेदान्त) दर्शनानां सामान्य–परिचयः, इतिहासः, ग्रन्थाः, प्रमुख–सिद्धान्ताः, तत्त्व–विचारः, प्रमाण–मीमांसा, धर्म–विचारः, सृष्टि–प्रक्रिया, जीव–जगत्–आत्मा–सम्बन्धि–विचाराः, महत्त्वपूर्ण–सम्प्रत्ययाः च– इत्यादि–विषय–सम्बन्धि प्रतिपाद्य–विषयाणामध्ययनम् ।
II	नास्तिक–दर्शनम् (जैन–बौद्ध–चार्वाक दर्शनम्) – दर्शनानां सामान्य–परिचयः, इतिहासः, ग्रन्थाः, प्रमुख–सिद्धान्ताः, तत्त्व–विचारः, प्रमाण–मीमांसा, धर्म–विचारः, सृष्टि–प्रक्रिया, जीव–जगत्–आत्मा–सम्बन्धि–विचाराः, महत्त्वपूर्ण–सम्प्रत्ययाः च– इत्यादि–विषय–सम्बन्धि प्रतिपाद्य–विषयाणामध्ययनम् ।
III	गीता–दर्शनम् (श्रीमद्भगवद्गीता) दर्शनानां सामान्य–परिचयः, इतिहासः, ग्रन्थाः, प्रमुख–सिद्धान्ताः, तत्त्व–विचारः, प्रमाण–मीमांसा, धर्म–विचारः, सृष्टि–प्रक्रिया, जीव–जगत्–आत्मा–सम्बन्धि–विचाराः, महत्त्वपूर्ण–सम्प्रत्ययाः च– इत्यादि–विषय–सम्बन्धि प्रतिपाद्य–विषयाणामध्ययनम् ।

परीक्षायोजना–(EOSE प्रारूप)

समयावधि: – घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 70

खण्डः –“अ”

(20 अङ्काः)

(i) दश–लघूत्तरात्मक–प्रश्नानां निर्माणम्–

10 x 02 = 20

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

खण्डः –“ब”

(50 अङ्काः)

(ii) दश-प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईम् अधिकृत्य प्रत्येकइकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोट :- प्रतिइकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य पञ्च-प्रश्नाः करणीयाः ।

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-II

(1) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणी-द्वयम् ।	02 x 05 = 10
(4) टिप्पणी-द्वयम् ।	02 x 05 = 10

इकाई-III

(1) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(2) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।	01 x 10 = 10
(3) टिप्पणीद्वयम् ।	02 x 05 = 10

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः – 30

- (i) परियोजना/प्रोजेक्ट (संस्कृत माध्ययेन) – 20
- (ii) मौखिकी-परीक्षा – 10

नोट- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) – 70 अंक तक तथा Internal Continuous Assessment (CA) – 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक-पुस्तकानि –

1. सांख्यदर्शन की ऐतिहासिक परम्परा – डॉ. आद्या प्रसाद मिश्रा
2. भारतीय दर्शन – डॉ. नन्दकिशोरदेवराज, उत्तरप्रदेश

- हिन्दीसंस्थान, लखनऊ
3. भारतीय दर्शन – डॉ. राधाकृष्णन, राजपाल, दिल्ली
 4. भारतीय दर्शन – आचार्यबलदेवउपाध्याय, चौखम्भा
ओरियन्टालिया, दिल्ली
 5. भारतीय दर्शन – चन्द्रधर शर्मा
(आलोचन और अनुशीलन) मोतीलालबनारसीदासपब्लिशर्स, दिल्ली
 6. भारतीय दर्शन की रूपरेखा – एम. हिरियन्ना
अनुवादक – डॉ. गोवर्धनभट्ट, राजकमल
प्रकाशन, नई दिल्ली

प्रति,

श्रीमान् उप कुलसचिव,
शैक्षणिक प्रथम,
म.द.स. विश्वविद्यालय,
अजमेर।

विषय: बी.ए. (संस्कृत), सेमेस्टर पाठ्यक्रम की दो हार्ड कॉपी और दो सी.डी. प्रस्तुत करने
बाबत्।

महोदय,

निवेदन है कि कुलपति महोदय के निर्देशानुसार संस्कृत-अध्ययन-बोर्ड द्वारा बी.ए.,
संस्कृत के सेमेस्टर III, IV, V, VI के पाठ्यक्रम की विस्तृत रूपरेखा तैयार कर ली गयी है।
इसकी दो हार्ड कॉपी और दो सॉफ्ट कॉपी (सी.डी.) अग्रिम कार्यवाही हेतु प्रस्तुत की जा
रही हैं।

धन्यवाद,

दिनांक –

भवदीया,

संयोजक,

संस्कृत-अध्ययन-बोर्ड,
म.द.स. विश्वविद्यालय,
अजमेर।

संलग्न –

1. पाठ्यक्रम की दो हार्ड कॉपी।
2. पाठ्यक्रम की दो सॉफ्ट कॉपी।
3. टाइपिंग-प्रिंटिंग-फोटो स्टेट बिल।